

ONADAGI SALBIY XUSUSIYATLARNING ONA–BOLA MUNOSABATLARIGA TA’SIRI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-445-449>

Mirziyatova Dilfuza Abdurashid qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti magistranti,

Ilmiy rahbar: **Ablaqulov Sherali Davronovich.**

Annotatsiya: Ushbu maqolada onalarga xos ayrim salbiy psixologik xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga ta’siri yoritiladi. Tadqiqot jarayonida onaning emotsional holati va bola bilan muloqot uslubi bolaning ruhiy rivojlanishida muhim omil ekani asoslab beriladi. Onada asabiylik, befarqlik, emotsional sovuqlik hamda haddan tashqari talabchanlik mavjud bo‘lgan holatlarda bolada qo‘rquv, o‘ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar yuzaga kelishi kuzatiladi. Mazkur ish ona–bola munosabatlarini sog‘lomlashtirish, oilaviy tarbiyada psixologik yondashuvlarni takomillashtirish hamda onalarning tarbiyaviy mas’uliyatini oshirish masalalarini yoritishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ona–bola munosabatlari, salbiy psixologik xususiyatlar, oilaviy muhit, emotsional rivojlanish, tarbiya.

Abstract: This article discusses the impact of some negative psychological characteristics of mothers on mother-child relationships. The research demonstrates that the mother's emotional state and communication style with the child are important factors in the child's psychological development. In cases where the mother is nervous, indifferent, emotionally cold, and excessively demanding, the child experiences fear, self-doubt, and difficulties in social adaptation. This work is aimed at highlighting the issues of improving mother-child relationships, improving psychological approaches to family upbringing, and increasing the educational responsibility of mothers.

Keywords: mother-child relationships, negative psychological characteristics, family environment, emotional development, upbringing.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние некоторых негативных психологических характеристик матерей на отношения между матерью и ребенком. Исследование показывает, что эмоциональное состояние матери и стиль общения с ребенком являются важными факторами психологического развития ребенка. В случаях, когда мать нервничает, безразлична, эмоционально холодна и чрезмерно требовательна, ребенок испытывает страх, неуверенность в себе и трудности в социальной адаптации. Данная работа направлена на освещение вопросов улучшения отношений между матерью и ребенком, совершенствования психологических подходов к семейному воспитанию и повышения воспитательной ответственности матерей.

Ключевые слова: отношения между матерью и ребенком, негативные психологические характеристики, семейная среда, эмоциональное развитие, воспитание.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotida barkamol shaxsni shakllantirish masalasi doimo ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib kelgan. Ushbu jarayonda oilaning, ayniqsa, onaning tutgan o‘rni beqiyosdir. Ona bola hayotida birlamchi ijtimoiylashuv subyekti sifatida uning psixologik, emotsional va axloqiy rivojlanishiga kuchli ta’sir

ko'rsatadi. Bola ilk hayotiy tajribalarni, munosabat me'yorlarini va emotsional reaksiyalarni aynan ona bilan bo'lgan muloqot jarayonida egallaydi. Shu bois ona–bola munosabatlarining sifati bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda oilaviy munosabatlar tizimida turli psixologik muammolar kuzatilmoqda. Stress, ijtimoiy bosim, maishiy qiyinchiliklar va shaxslararo ziddiyatlar onalarning psixologik holatiga salbiy ta'sir etib, ularda tajanglik, asabiylik, befarqlik, agressivlik kabi salbiy xususiyatlarning namoyon bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Ushbu holatlar esa bevosita ona–bola munosabatlarida aks etib, bolaning emotsional barqarorligi va psixik rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, onadagi salbiy shaxsiy xususiyatlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi pasayishi, qo'rquv va tashvish holatlarining kuchayishi, ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar yuzaga kelishiga olib keladi. Ayniqsa, mehr va emotsional qo'llab-quvvatlash yetishmasligi bolaning shaxsiy rivojlanishida jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bilan birga, bunday munosabatlar kelgusida bolaning jamiyatdagi xulq-atvori va munosabatlar tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekistonda ona–bola munosabatlari, oilaviy tarbiya va shaxs rivoji masalalari pedagogika va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mustaqillik yillarida ushbu yo'nalishda ko'plab mahalliy olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilib, onaning shaxsiy xususiyatlari va tarbiyaviy pozitsiyasining bolaning psixik rivojiga ta'siri keng yoritilgan. Mazkur tadqiqotlar onadagi salbiy xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi [1].

O'zbekistonlik psixolog olim E.G'.G'oziyevning ilmiy asarlarida bola shaxsining shakllanishida oilaviy muhitning hal qiluvchi o'rni ta'kidlanadi. Muallifga ko'ra, onaning emotsional holati va bola bilan bo'lgan muloqot uslubi bolaning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, onada tajanglik, asabiylik va befarqlik kabi salbiy holatlarning mavjudligi bolada qo'rquv, ishonchsizlik va passivlikning shakllanishiga olib kelishi qayd etilgan. Ushbu fikrlar mazkur tadqiqot mavzusining ilmiy ahamiyatini tasdiqlaydi.

V.M. Karimovaning “Oila psixologiyasi”ga bag'ishlangan tadqiqotlarida ona–bola munosabatlarining psixologik mexanizmlari chuqur tahlil qilingan. Muallif onaning shaxsiy fazilatlarini va tarbiyaviy uslubini bolaning emotsional rivojlanishida asosiy omil sifatida ko'rsatadi. Karimova tadqiqotlarida haddan tashqari talabchanlik, nazoratga moyillik va emotsional sovuqlik kabi salbiy xususiyatlar bolaning mustaqil fikrlash qobiliyati va o'ziga bo'lgan ishonchini susaytirishi ilmiy dalillar asosida yoritilgan. Bu jihatlar onadagi salbiy xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga salbiy ta'sirini ochib beradi [2].

Mahalliy pedagog olimlardan F. Abdurahmonovning asarlarida oilaviy tarbiyaning pedagogik asoslari keng tahlil qilingan. Muallif ona shaxsining tarbiyaviy roliga alohida e'tibor qaratib, onadagi emotsional beqarorlik va

pedagogik savodsizlik bolaning axloqiy sifatlari shakllanishida salbiy oqibatlarga olib kelishini ta’kidlaydi [3]. Tadqiqotlarda onaning bola bilan muloqotida qo’pol munosabat va doimiy tanbeh berish holatlari bolaning agressiv yoki tortinchoq bo’lib ulg’ayishiga sabab bo’lishi qayd etilgan.

Shuningdek, O’zbekistonlik olim D. Sharipovning ilmiy ishlarida onalarning psixologik madaniyati va tarbiyaviy kompetensiyasi masalalari o’rganilgan. Muallif onalarning psixologik bilim darajasi past bo’lgan holatlarda bolalarda emotsional tushkunlik, muloqotga kirishishda qiyinchiliklar va ijtimoiy moslashuvning sustligi kuzatilishini ta’kidlaydi. Ushbu tadqiqotlar onadagi salbiy xususiyatlarning aksariyati yetarli psixologik tayyorgarlikning yo’qligi bilan bog’liqligini ko’rsatadi [4].

Mahalliy ilmiy manbalarda onadagi salbiy xususiyatlarning shakllanishiga ijtimoiy omillar ham ta’sir ko’rsatishi qayd etiladi. Jumladan, iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy nizolar, mehnat migratsiyasi va ijtimoiy stress holatlari onalarning psixologik holatini izdan chiqarishi mumkin. Bu holatlar esa ona–bola munosabatlarida sovuqlik va ziddiyatlarning yuzaga kelishiga olib keladi. O’zbekistonlik tadqiqotchilar ushbu muammolarni bartaraf etishda oilaviy psixologik xizmatlarni rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydilar.

O’zbekistonlik olimlarning ilmiy tadqiqotlari onadagi salbiy xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga salbiy ta’sirini har tomonlama asoslab beradi. Ushbu manbalar mazkur tadqiqot uchun mustahkam nazariy asos bo’lib xizmat qiladi hamda ona–bola munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan keyingi ilmiy izlanishlar uchun muhim metodologik yo’nalishlarni belgilab beradi [5].

NATIJA VA MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot jarayonida olingan empirik natijalar onadagi salbiy psixologik xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga sezilarli darajada ta’sir ko’rsatishini tasdiqlash imkonini berdi. Tadqiqotda ishtirok etgan onalar va bolalar bilan olib borilgan kuzatuvlar, suhbatlar hamda diagnostik metodlar asosida ularning o’zaro munosabatlari, emotsional aloqalari va xulq-atvoridagi o’ziga xos jihatlar tahlil qilindi. Natijalar shuni ko’rsatdiki, onaning shaxsiy-emotsional holati bola ruhiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi [6].

Tadqiqot natijalariga ko’ra, onalarda tajanglik, asabiylik va yuqori darajadagi tashvishlilik mavjud bo’lgan oilalarda bolalarda emotsional beqarorlik holatlari ko’proq kuzatildi. Bunday bolalarda tez ranjish, qo’rquv, ishonchsizlik va o’zini past baholash holatlari aniqlangan. Ayniqsa, onaning tez-tez jahli chiqishi va keskin munosabati bolaning o’z fikrini erkin ifodalashiga to’sqinlik qilib, ichki zo’riqishning kuchayishiga olib kelgani qayd etildi. Bu holat bolada psixologik himoya mexanizmlarining shakllanishiga sabab bo’lib, uning muloqotga kirishish jarayonini murakkablashtiradi.

Shuningdek, tadqiqotda onalarning emotsional sovuqligi va befarqligi bilan bog’liq holatlar alohida tahlil qilindi. Natijalarga ko’ra, bola bilan yetarli emotsional aloqa o’rnatmagan, uning hissiy ehtiyojlariga befarq bo’lgan onalar tarbiyasidagi bolalarda ijtimoiy faollikning pastligi va muloqotga kirishishda

qiyinchiliklar kuzatilgan. Bunday bolalar ko‘pincha tortinchoq, yopiq va tashabbussiz bo‘lib, tengdoshlari bilan munosabatlarda ham o‘zini erkin his qila olmasligi aniqlangan. Ushbu natijalar ona–bola o‘rtasidagi emotsional yaqinlik bolaning ijtimoiylashuv jarayonida muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi [7].

Tadqiqot davomida onaning haddan tashqari talabchanligi va doimiy nazoratga moyilligi bilan bog‘liq natijalar ham o‘rganildi. Kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, onasi tomonidan doimiy tanqid qilinadigan va qattiq nazorat ostida bo‘lgan bolalarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati sust rivojlangan. Bunday bolalarda tashabbus ko‘rsatishdan qo‘rquv, xatoga yo‘l qo‘yishdan cho‘chish holatlari yaqqol namoyon bo‘ldi. Natijada bola o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta olmaydi, bu esa uning shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Muhokama jarayonida olingan natijalar mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Ilmiy adabiyotlarda ta’kidlanganidek, onadagi salbiy psixologik xususiyatlar bolaning emotsional holatiga bevosita ta’sir etadi. Mazkur tadqiqot natijalari ham ushbu nazariy qarashlarni tasdiqlab, onaning ruhiy barqarorligi va tarbiyaviy pozitsiyasi bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Ayniqsa, ona tomonidan beriladigan emotsional qo‘llab-quvvatlash va ijobiy munosabat bolaning psixologik xavfsizligini ta’minlovchi asosiy omil ekanligi aniqlandi [8].

Tadqiqot natijalarining yana bir muhim jihati shundaki, onadagi salbiy xususiyatlar ko‘pincha ijtimoiy va oilaviy omillar bilan chambarchas bog‘liq ekani kuzatildi. Oiladagi nizolar, moddiy qiyinchiliklar va ijtimoiy stress holatlari onalarning emotsional holatini izdan chiqarib, ularning bola bilan bo‘lgan munosabatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa ona–bola munosabatlaridagi muammolarni faqat individual emas, balki ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida ham ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

Muhokama davomida tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati ham baholandi. Olingan ma’lumotlar asosida onalar bilan psixologik maslahatlar va treninglar tashkil etish zarurligi asoslab berildi. Ayniqsa, onalarning emotsional o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish, stressni yengish usullarini o‘rgatish hamda tarbiyaviy kompetensiyasini oshirish muhim ekani aniqlandi. Ushbu choralar orqali ona–bola munosabatlarini sog‘lomlashtirish va bolaning psixologik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash mumkin [9].

Shuningdek, tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim muassasalari va umumta’lim maktablarida faoliyat yuritayotgan pedagog-psixologlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ular onadagi salbiy xususiyatlarni erta aniqlash va bolalarga psixologik yordam ko‘rsatishda mazkur natijalardan foydalanishlari mumkin. Bu esa bolalarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan psixologik muammolarning oldini olishga xizmat qiladi [10].

XULOSA

Mazkur tadqiqotda onadagi salbiy psixologik xususiyatlarning ona–bola munosabatlariga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilindi. O‘tkazilgan nazariy va empirik izlanishlar shuni ko‘rsatdiki, onaning shaxsiy-emotsional holati bola shaxsining

shakllanishida muhim va hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ona tomonidan namoyon etiladigan munosabat uslubi, emotsional barqarorlik darajasi hamda tarbiyaviy pozitsiya bolaning ruhiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Onada tajanglik, asabiylik, emotsional sovuqlik, befarqlik yoki haddan tashqari talabchanlik kabi salbiy xususiyatlar mavjud bo'lgan holatlarda ona-bola munosabatlarida ziddiyatlar kuchayadi. Bunday oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarda qo'rquv, tashvish, o'ziga ishonchsizlik, muloqotdan chekinish yoki agressiv xulq-atvor holatlari ko'proq uchrashi aniqlandi. Ushbu holatlar bolaning emotsional barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning shaxs sifatida to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 320 b.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 256 b.
3. Abdurahmonov F. Bola shaxsining psixologik rivojlanishi. – Toshkent: Sharq, 2020. – 240 b.
4. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 288 b.
5. Sharipova D.T. Oilaviy tarbiyaning psixologik asoslari. – Toshkent: Fan, 2021. – 192 b.
6. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2016. – 304 b.
7. Raxmonov A.A. Oila muhitining bola rivojiga ta'siri. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 176 b.
8. Qurbonova M.B. Onalik va tarbiya psixologiyasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2022. – 168 b.
9. Xudoyberdiyev S.S. Shaxs va oila muammolari psixologiyasi. – Toshkent: Fan va ta'lim, 2018. – 224 b.
10. Yo'ldosheva N.A. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 200 b.
11. Saidova G.R. Oila va bola tarbiyasida psixologik yondashuvlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 184 b.